

Nihayet taşkömür ocaklarının ve bilvesile amele randımanını arttırmakta isabetli teşkilâtlandırma, esaslı sosyal ve ekonomik tedbirlerle birlikte teknik rasyonelleştirme meselesi büyük bir rol oynamaktadır. Bu istikamette istihsalin makineleştirilmesi Avrupa'nın başlıca taşkömür işletmelerinde olduğu gibi Amerika Birleşik

Devletlerinde de gittikçe geniş bir yer alarak randımanının bir kaç misli çoğalmasına sebep olmuştur.

İstihsalin makineleştirilmesi meselesi oldukça geniş bir mevzu teşkil ettiğiinden bu husustaki mütaleamızı gelecek mecmuamıza bırakmak mecburiyetindeyiz.

Harpte Kömür

«Colliery Guardian» mecmuası bu başlık altında harpte kömür meselesinin İngiltere ve diğer muharipler için olan ehemmiyetini gösteren bir seri makale neşretmiştir.

Geçen büyük harpte, gerek mühimmat imali ve müttefiklere muavenet, gerek bitaraflara tesir hususunda İngiliz kömürünün ehemmiyeti yavaş yavaş anlaşıldı. Fakat bu neticeye bir takım acı hatalardan sonra varıldı, çünkü bu keşmekeş devrinde her şeyin, memleketin ihtiyaçlarına feda edilmesi icap ettiği fikri hâkim bulunuyordu. Böylece, 1915 senesi başında Perakende Fiatları Komitesi, bitaraflara daha az mal verilmesini tavsiye ediyor, diğer taraftan da ihracat kömürü stoklarının çoğaltılması için teşebbüslerde bulunuyordu.

Nisan ayında Kömür İhracatı Komitesi kuruldu ve neşredilen bir emirname ile, hususî müsaade alan memleketler müstesna olmak üzere, bitaraf memleketlere ihracat yapılması yasak edildi.

Ağustosta bu yasak müttefiklere de teşmil edildi. Bu tedbir kömür fiatlarının tahdidi hakkındaki emirnamenin bir neticesi idi. Bu tahditten çok zarar gören maden kömürü sanayiinin varidatını arttırmak için ihraç fiatlarının tezyidine tevessül edildi. Bu hareket ise 1916 mayısında Fransa'nın şiddetli bir mukabelesine ma-

ruz kaldı. Bunun üzerine Fransa'ya satış fiatlarını tahdit eden bir anlaşma yapıldı, bu memlekette resmî bir mubayaa teşkilâtı kuruldu ve mübayaatın müsavi şekilde taksimi usulü ihdas edildi. 1916 senesi sonunda navlunların kontrolü sistemi tatbik edildi. 1916 ağustosunun 20 sinde İtalya ile de böyle bir anlaşmaya varıldı.

Meselenin bitaraflara taallük eden cephesinde daha ziyade güçlükler vardı. Bununla beraber, bitarafları, bilhassa Baltık-taki seyrüsefer hususunda, İngiliz menfaatlerine uygun hareket etmeğe sevk etmek mümkün oldu. «Kara liste» de ismi olan bitaraflara kömür verilmiyordu ve verilen kömürler de ekseriya bir hizmet mukabili teslim ediliyordu.

Bu suretle kömür, iktisadî ablukada mühim bir silâh halini aldı. Fakat bu silâh lüzumundan fazla müddetçe kullanıldı, ve, haddinden fazla karışık bir hale gelen lisans sistemi gitgide bir tazyik sistemine benzemeğe başladı.

«Harp Sonrası Kömür Ticareti Komitesi» nin tavsiyelerine rağmen bu sistem 1920 ye kadar tatbik edildi ve ancak yabancı alıcıların fahiş fiatla (1920 de bir tonu 150 şiling) mâl almaktan imtina etmeleri üzerinedir ki, artık tatbik edilemez oldu, Bunun üzerine fiatlar birdenbire düş-

tü ve bu düşüş 1920 deki fiyatların 2/3 ünü buldu.

Binaenaleyh herhangi bir kontrol sistemini ancak makul hadler arasında tatbik etmek şartı ile kabul etmek zarureti vardır.

Aşağıda verdiğimiz birkaç rakam istikbale ait imkânlarla dair bir fikir vermek itibarile enteresandır:

	1913 Ağustosundan 1914 Temmuzuna kadar	1914 Ağustosundan 1915 Temmuzuna kadar
	(Milyon ton)	
İstihsal	281,0	250,3
İhracat (koklar ve ag- lomerelerle beraber)	76,0	46,0
Enebi gemilerine	21,1	14,9
İç pazar ve Bahriye Nezareti emrine	183,8	188,9

Bu rakamlardan çıkan neticeye göre ilk plânda dahilî ihtiyaçları, sonra da ihracatın düşmemesini temin zarureti vardır.

Ümid ederiz ki bundan sonra tecrübe ile iş görme sistemine daha az hisse ayrılacaktır. Kömürün tevzii işi teşkilatlandırılmıştır, artık haddinden fazla zaman çalışan madenler ve bunların yanında haftada 2 postadan az çalışan madenler görmeyeceğiz. İstihsalin ve fiyatların kontrolü tanzim edilmiştir.

İhracat işlerine gelince, bu hususta, sulh zamanında kurulup birbirleriyle sıkı bir işbirliği halinde çalışan ve son harpte kurulan karışık teşkilâttan iyi işleyen teşkilât mevcuttur. Devlet derhal ihracat ve fiyatlar üzerinde sıkı bir kontrol tesis etti (Coal Prices (Export and Bunker) Order 1939).

Tesbit edilen fiata: satıcının koyduğu fiyat, hazırlama masrafları, bir taviz ofisine verilen resim («Debts Clearing Offices and Disputes Restriction Act, 1934» mucibince) ve satış fiyatının %3 ü nisbetinde bir

marj dahildir. 30 gün veya daha ziyade vadeli tediyat için %1 nisbetinde bir zama da müsaade edilebilir.

Görülüyor ki bütün sistem, mütehavvil marj haricinde satış için esas fiyatların tesbitine istinad etmektedir.

Gümrük idarelerinin yabancı gemilere verilen kömür üzerindeki kontrolü de sıktır.

Gemiler ancak gidecekleri yere kadar yakacakları miktarda kömür alabilirler şu şartla ki armatörler be gemilerini İngiltere veya müttefik memleketler limanlarına mal getireceğini taahhüt etmelidirler.

Büyük Britanya iyi niyet sahibi bitaraf memleketlerle ticaretini tevsi etmeğe çalışacak, ve bu hususta, son harpte olduğu gibi alman tedbirlere riayeti ve alâkadarların karşılıklı menfaatlerini esas ittihaz etmeğe gayret eyleyecektir.

Şarta bağlı veya doğrudan doğruya kaçak addedilen emtianın listesi 3 eylülde ilân edilmiş olup son harpte Birleşik Devletler tarafından neşredilmiş olan notaya tamamen uygundur.

Buna göre, İngiliz harp gemileri tarafından yük gemilerinin hamuleleri sıkı bir kontrole tâbi tutulacaktır; bu kontrolün hüsnüniyet sahibi bitarafın itirazına maruz kalmaması icap eder. Almanya'nın uğrayacağı güçlük, İngiltere'nin iktisadî tazyikinden ziyade bizzat Almanya'nın malî sıkıntılarından tahaddüs edecektir.

Aşağıdaki rakamlar istikbale ait imkânların istihracına müsaittir.

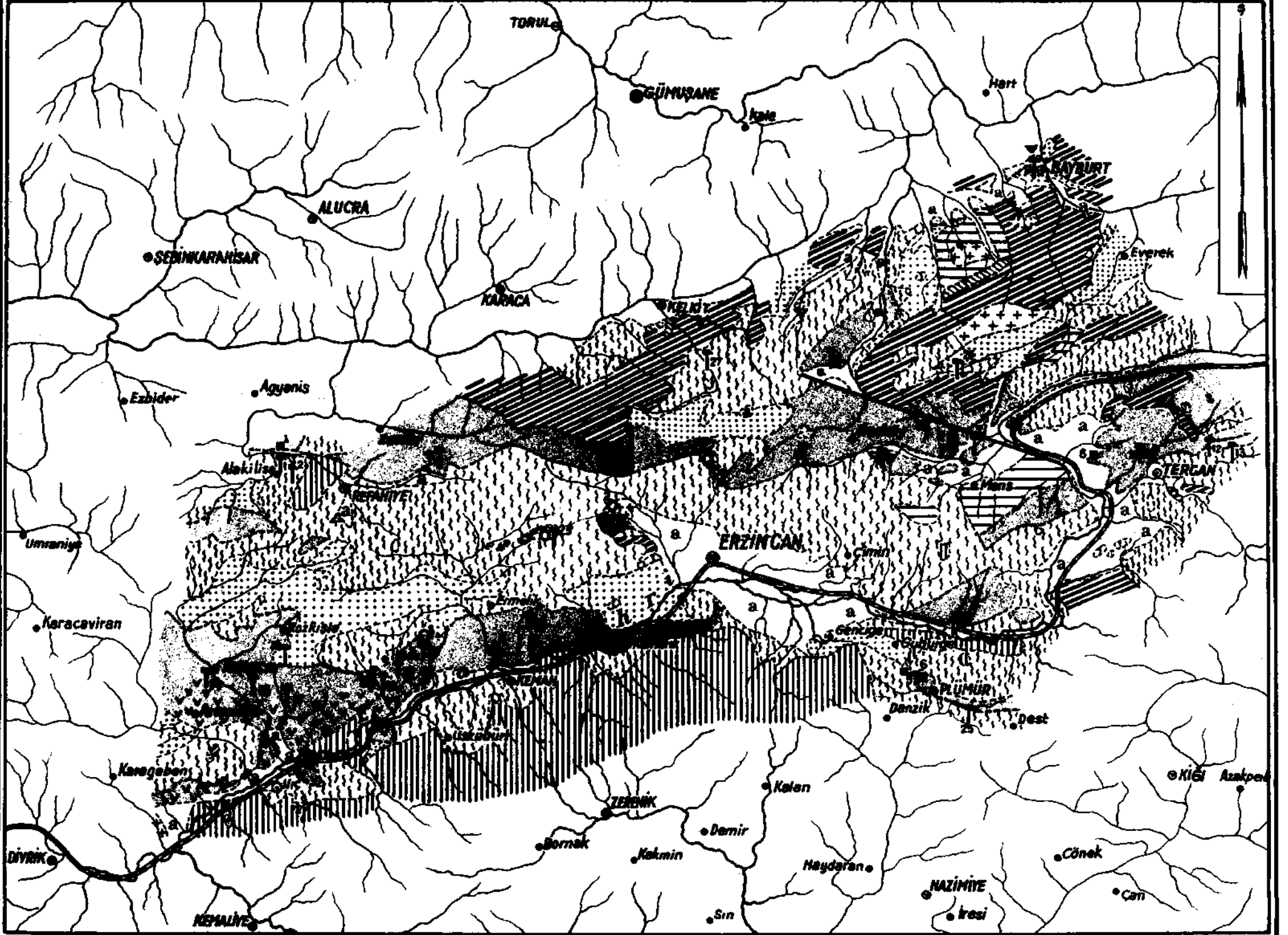
Eski bitaraf memleketlerden biri, yâni Mısır, İngiltere'nin müttefiki olarak harp halindedir. İngiltere'nin eski müttefikleri arasında hâlen yalnız Fransa yine müttefik vaziyetindedir.

İngiltere'den harice çıkan kömürlerin mühim bir miktarı bitaraf veya müttefik

Erzincan muntakası jeolojisi
ve rüsubi maden yatakları.

Géologie et gisements sédimentaires de la région d'Erzincan.

M. 0 8 16 24 32 40 Km.

İŞARETLER - LÉGENDE

LİĞNİT - LIGNITE:

	Alüvyonlar Alluvions
	Oligosen - Miosen Oligocène - Miocène
	Oligosen jipsi Gypse oligocène
	Eosen kalker Calcaire éocène
	Eosen fişi Flysch éocène
	Kretase kalker Calcaire crétacé
	Lias
	Mermerleşmiş kalker Calcaire marmorisé

	Metamorfik şistler Schistes métamorphiques
	Volkanik bazik taşlar Roches volcaniques basiques
	Granit, siyenit... Granite, syénite etc...
	Fay Faille
	LİĞNİT Lignite
	İdrokarbürler Hydrocarbures
	Tuzla Saline

1. Badri	10. Aş. Tolos	19. Aş. İhtik
2. Biçer	11. Vartik	20. Berkisur
3. Ekcek	12. Niğdere	21. Sunguru Pekerç
4. Mecidiye	13. Gökdere	22. Erkeğan
5. Deliktaş	14. Gümüştepe	23. Kerer
6. Gülebağdı	15. Sime	24. Sölümür
7. Bozağakomu	16. Embiya	25. Nohutlu
8. Ağı	17. Erhami	26. Karakulak
9. Şingah	18. Korkop	27. Deredolu

İDROKARBÜRLER - HYDROCARBURES

TUZLALAR - SALINES:

1. Kerer
2. Esesi yaylası
3. Sunguru-Pekerç
4. Palk

1. Kurtlar	6. Hıvır
2. Yerhan	7. Vartik
3. Kömür	8. Pekerç
4. Tımsı	9. Palk
5. Göneli	

Milyon ton

	1913	1915	1916	1917	1918	1938
İngiltere'de istihsal	287,4	253,2	256,3	248,5	227,7	228,2
Kömür ihracatı	73,4	43,5	38,4	35,0	31,8	35,8
Dahili istihlak	189,1	193,3	201,4	199,8	184,3	176,0
Gemilere yakacak	21,0	13,6	13,0	10,2	8,8	10,5
Müttefiklere verilen	33.812,0	24.602,0	24.750,0	23.790,0	22.857,0	11.246,0
Başlıca bitaraflara verilen	27.340,0	17.482,0	12.151,0	6.065,0	6.201,0	14.401,0

memleketlere mahsustu; bugünkü şartlar içinde bu miktar azalacaktır.

Son harpte İngiliz dahili istihlakı, 1918 senesi müstesna olmak üzere, az düşmüştü. Buna mukabil ihracat ve yabancı gemilere yakacak olarak verilen kömürler çok tenakus etmişti. Bunun sebebi kısmen fiatların yükselmesi, kısmen de denizaltı harbi ve gemi fikdanı idi.

Harpten 20 sene sonra vaziyet çok değişmedi. 1913 rakamları ile 1918 rakamlarının mukayesesi bitaraflardan ziyade eski müttefiklere yapılan teslimatın azalmış olduğunu gösterir. Bunun başlıca sebebi Almanya'nın tazminat teslimatıdır (1922 den 1932 ye kadar - 94,7 milyon ton kömür, 36,3 milyon ton kok ve 4,4 milyon ton liğnit).

Ahiren, Büyük Britanya, kömürü olmayan ve mühim miktarda gıda maddesi veya iptidaî madde vermek iktidarında bulunan İskandinavya grubu ile sıkı münasebetler tesis etmiştir.

İngiltere, İsveç'e, Norveç'e ve Danimarka'ya 1913 de 9,9 milyon ton, 1915 den 1918 e kadar 19,5 milyon ton (senevi takriben 4,9 milyon ton) ve 1938 senesinde 7 milyon ton kömür vermiştir. Baltık memleketlerine de (Finlandiya, Letonya, Litvanya, Estonya) 1938 de 1,8 milyon ton teslim etmiştir. Bunların karşısına 1913 senesinde

Rusya'ya verilmiş olan 6 milyon tonu kaydetmek icap eder.

1938 senesinde bütün bu memleketlere cem'an 9 milyon ton kömür ve 1,75 milyon ton kok verilmiştir.

Şimalî Avrupa'daki İngiliz ticareti hâlâ mer'i olan Runciman anlaşmaları tarafından korunmaktadır; fakat Almanya bu mın takalarda sağlam bir vaziyet kazanmışır ve şimdi bu vaziyetin bozulmasına çalışmak lâzım gelecektir. 1913 de bu yedi memlekete 400.000 ton kömür ve 300.000 ton kok, 1938 senesinde ise 1,6 milyon ton kömür ve 1,2 milyon ton kok satılmıştı. Bu tezyüd bilhassa İsveç ve Danimarka için olmuştur.

En mühim hâdise, Polonyanın bu Devletlere yaptığı ihracatın artmasıdır. 1938 senesinde Polonya 3,5 milyon ton kömür ve 120.000 ton kok ihraç etmiştir. Bu kömürlerin kısmı âzami Yukarı Silezya'dan geldiğine göre bu suretle Alman ticareti inkişaf etmiş oluyor.

Belçika ve Hollanda'da millî kömür sanayiinin korunması Büyük Britanya'nın ve Almanya'nın ihracatını azaltmıştır.

Hollanda için, hakikî ithalât ile transit olarak geçeni ayırt etmek güçtür; önümüzdeki ayların başlıca güçlüklerinden biri de bu olacaktır.

Şunu da kaydedelim ki Hollanda'da is-

tihsal 1913 senesinde 1,9 milyon ton iken 1938 senesinde 13,5 milyon tonu bulmuştur.

1938 senesinde Polonya, Hollanda'ya

İhracatçı memleketler	Belçikaya		Hollandaya	
	1913	1936	1913	1936
İngiltere (ton)	2.031.000	658.000	2.018.000	890.000
Almanya (ton metrik)	5.728.000	3.535.000	7.218.000	5.821.000

371.000 ton, Belçika'ya 396.000 ton ihraç etmiştir. En mühim değişiklik İtalya'ya yapılan ihracatta olmuştur. Harpten evvel İtalya'nın bütün kömürünü hemen tamamen İngiltere veriyordu (İngiltere'nin 1913 de verdiği: 9.652.000 ton; Almanya'nın verdiği: 895.000 ton).

1938 senesinde ise İtalya'nın ithalâtı şöyle olmuştur:

İngiltere'den: 2.265.000 ton.

Almanya'dan: 7.087.000 ton metrik.

Polonya'dan: 1.620.000 ton metrik

Kömür ihracatı, ithali icap eden maddelerin bedelini ödemeğe yarar; İngiltere'nin kazandığı her müşteri Almanya'yı sıkı kayışa bir ilik daha ilâvesi demektir. Binaenaleyh Almanya'nın bu sıkılımya na-

sıl dayanabileceğini araştırmak enteresan olur.

Almanya'nın mahrukat menabii pek büyüktür:

Milyon ton metrik itibarile

İstihsalât	Kömür	Lığnit	Kok
1913	190,1	87,2	34,6
1918 (Sar ve yukarı Silezya yokken)	158,2	100,6	34,4
1938 (Polonya ve yukarı Silezya yokken)	186,1	194,9	43,5

Lığnit istihsalinin bu artışının ehemmiyetini azımsamamak lâzımdır. 1938 senesinde muazzam silâhlanma programının in- taç ettiği dahili talebe rağmen Almanya 31.178.000 ton kömür, 1.137.000 ton kömür briketi, 5.888.000 ton kok ve 1.010.000 ton lığnit briketi, ihraç etmiştir.

Almanya'nın ihracatı dünya ihracatının % 26,4 ünü (İngiltere: % 33,3) ve Avrupa ihracatının %32,8 ini (İngiltere: %41,4) temsil ediyordu.

Bundan başka bugün Almanya'nın elinde 1937 denberi ilhak edilen memleketlerin menabii vardır. Avusturalya ve Çekoslovakya'ya yapılan ihracat hesaba katılacak olursa bu ilhaklar, mizanı, Almanya lehinde asla İslah edemezler; hususile Sar havzası kuyuları da işlemez olmuştur.

CENUBİ AMERİKAYA İHRACAT

(Bin ton metrik itibarile)

	Almanya		Polonya		İngiltere		Birleşik Devletler	
	1913	1938	1913	1938	1913	1938	1913	1938
Brezilya'ya	4	452	—	—	1.927	633	275	63
Arjantin'e	10	154	—	232	3.978	2.077	36	18
	14	606	—	232	5.905	2.710	331	81

Polonya'nın fethi, ancak tesisat ve demiryolları tamir edildikten sonra ciddi istifadeler temin edebilecektir. 1938 istihali 38.087.000 ton olmuş ve bunun 12.000.000 tonu ihraç edilmiştir.

Binaenaleyh hepsi dahil olmak üzere Almanya 243 milyon ton metrik kömüre ve 230 milyon ton lignite sahip olabilir ki, bu da yuvarlak hesapla 305 milyon ton kömür eder.

Almanya'nın ve tâbilerinin dahilî istihlâki takriben 250 milyon tona baliğ olmaktadır.

Binaenaleyh, nazari olarak, harice satılabilecek mühim bir tonaj farkı kalmaktadır. Fakat ihraç imkânları büyük mikyasta azalmıştır.

Almanya bilhassa Skandinavya memleketlerine olan ihracatının inkişafını ümid edebilir, fakat Baltık denizi ile Botni körfezini rakipleri için memnu deniz haline koysa da İngiltere'yi bu pazarlardan sürüp atmayı ümid edemez.

Fransız ve İspanyol demir cevherlerinden mahrum olan Almanya, Laponya cevherlerini inhisarı altına almayı son derece istemektedir. Fakat İsveç'in Narvik'te iyi bir limanı vardır, bu itibarla Almanya'ya olan demir cevheri ihracatını tahdit etmek suretile Alman'ların korsanlık hareketlerine karşı koyabilir.

Almanya'nın kanaatince bitarafların kendisine karşı vazifeleri vardır. İngiltere ise bilâkis iki tarafın istifadesini aramakta ve kredi kolaylıkları göstermektedir.

Avrupa'nın cenubu şarkisindeki memleketler Almanya'dan yaptıkları kömür it-halâtını arttıramazlar.

İngiltere, başta İtalya olmak üzere İspanya, Portekiz, Yunanistan'da ve şarkta kaybettiği vaziyetin bir kısmını yeniden kazanmayı ümid edebilir. Cenubî Amerika'da, bilhassa navlunların yüksekliğinden dolayı Birleşik Devletlerle rekabet güç olacaktır.

Hulâsa, İngiliz kömürü belki 1914 - 1918 dekinden daha az geniş bir rol oynayacaksa da bu rol gene mühim olacaktır. Bu etütte yalnız dış ticaret derpiş edilmiştir. Dahilde kömür ve müştaklarının kullanılması, başlıca bir ehemmiyet arzetyekte olup büyük inkişaflara müstaittir. Şu hususa da işaret etmek faydalı olacaktır: Batırılan gemilerin yerine inşa edilecek olanların kısmı âzami kömür yakan cinsten olmalıdır. Esasen kömürle işleyen gemiler torpillenme esasında mazut yakan gemilere nazaran batmak tehlikesine daha az maruzdurlar. İngiliz ticareti için kiralanacak gemilerin mühim bir kısmı şüphesiz kömür yakan gemiler olacaktır.

